

La denúncia de les situacions de violència. El paper de les ONG i dels instituts d'estudis per la pau.

Xavier Masllorens

La violència. Quina violència?

Normalment, quan parlem de violència, ens ve al cap aquella situació acompanyada de sang i força física. Però, com diu en Vicenç Fisas, la violència que produeix més sofriment i té més capacitat de destrucció és aquella que s'exerceix mitjançant les pròpies estructures econòmiques i socials, és a dir des de mecanismes que generen injustícia, desigualtat, odi o repressió.

La pèrdua de consciència de la dignitat humana ha esdevingut durant el segle XX cinquanta vegades més mortífera que la violència física i directa, incloent-hi les cruels guerres que hi ha hagut. L'ONG brasilera *Sou de Paz* publicava fa poc que a la darrera dècada hi ha hagut unes 40.000 víctimes anuals per armes de foc en aquell país. Aquesta és una quantitat superior als morts del darrer any a la cruenta guerra d'Iraq.

És només un exemple del que diem. N'hi ha molts d'altres. Només cal pensar en els 30.000 infants menors de cinc anys que moren... cada dia! ... per una malaltia evitable, o en els 1.200 milions de persones que sobreviuen amb menys d'un dòlar diari arreu del món. Totes aquestes són víctimes de la violència estructural, que no eren contemplades en el treball del pacifisme clàssic, però que avui no pot oblidar de cap manera el moviment pacifista.

Els mecanismes de poder que sustenten la violència estructural componen un entramat complex d'interessos econòmics, polítics i socials, i es basen fonamentalment en la perpetuació d'alguns mites, com que:

1. La seguretat és l'interès superior de les nostres societats. El nostre model de benestar es basa en l'estabilitat social, que s'ha de preservar amb tots els mitjans a l'abast, àdhuc quan això significa la pèrdua d'algunes llibertats individuals. Els aparells policials i militars són els garants principals d'aquesta estabilitat, i no les condicions de justícia social que hi hagi.
2. Fora d'aquest sistema econòmic i social no hi ha model social possible. El capitalisme d'empresa transnacional era fa uns anys el millor sistema; ara és l'únic possible. Amb aquest "pensament únic", en paraules d'Ignacio Ramonet, hom pretén desencoratjar tota crítica i tota dissidència, perquè "vivim en el millor dels móns possibles".

3. La dinàmica econòmica és imparabile: cal créixer i produir riquesa constantment. Les societats humanes només avancen quan produeixen béns i riqueses, i per fer-ho “tot val”.

Trencar aquests mites és una feina llarga., és un procés en què estan immersos els moviments socials des de fa un temps, amb denúncies i propostes molt diverses.

Treballar per eradicar la violència és treballar per acabar amb la injustícia i la desigualtat, que generen pobresa i destrucció. Avui el treball per la pau, per la sostenibilitat i per la justícia global estan profundament interconnectats, i constitueixen sens dubte una causa comuna en benefici de la Humanitat.

Conflictes armats i investigació per la pau

Durant la dècada de 1990 hi ha hagut al món 118 conflictes armats, que han afectat 80 estats i han produït 6 milions de morts. D'aquests, només 10 han estat conflictes entre estats; els altres 108 s'han produït a l'interior d'algun estat. I, a més, un 30% d'aquests conflictes ja portaven més de 20 anys oberts, és a dir que el que es va produir va ser una reproducció per mitjans violents d'un conflicte no resolt amb anterioritat.

Aquesta és una primera constatació: molts conflictes interns, i en molts casos conflictes llargs no resolts. Mary Kaldor, investigadora de la Universitat d'Stanford, fa una anàlisi a afegir a la primera constatació. Les “noves guerres” que es produeixen a partir de l'any 1985 tenen com a causa molt freqüent la reivindicació del poder basada en una identitat concreta. És el que Kaldor anomena les polítiques d'identitat, que es donen en llocs on hi ha una erosió de l'autonomia dels estats i/o una situació de certa desintegració.

Es tracta del foment d'identitats excloients, que augmenten el sentiment d'inseguretat grupal en un medi considerat hostil. L'augment d'aquests sentiments no és casual, i cal relacionar-lo amb una situació de violència estructural interna o bé amb tendències del sistema global, que exclou determinades àrees geogràfiques de la dinàmica del benestar. El cercle viciós, iniciat amb l'exclusió, segueix amb l'odi, amb la depredació econòmica i amb la inestabilitat, que produeix el foment d'identitats excloients que reforcen el cercle.

En aquest context entenc que la primera funció dels instituts d'estudis per la pau és el coneixement a fons dels interessos, valors, objectius i necessitats dels diferents actors d'un conflicte. El seu és un treball en favor de la “transformació de conflictes”, fent possible que allà on només s'albiren “solucions” violentes (que, no cal dir-ho, no són mai solucions) es treballi pel diàleg entre les parts en conflicte i per la solució negociada del conflicte.

La profunda influència que l'Institut d'Investigació per la Pau d'Oslo, fundat per Johan Galtung, va tenir sobre l'Institut per a l'Economia Mundial i les Relacions

Internacionals (IMEMO) de Moscou il·lustra amb claredat el que diem. Durant anys l'institut noruec va estar enviant documentació a 400 instituts del món, entre ells l'IMEMO, sense saber si els seus estudis eren ben rebuts o no. Després de dotze anys un viceministre soviètic d'Afers Estrangers va confessar a Galtung que els seus estudis havien col·laborat molt activament a algunes reformes de les darreries de la Unió Soviètica.

La segona funció dels instituts d'estudis per la pau va de la mà d'una afirmació palmària: Les idees són poderoses. El poder de les idees rau en la seva capacitat de fer realitat allò que només és una realitat mental. I els instituts poden generar idees que ajudin a avançar cap a una cultura de pau.

La resolució de conflictes per mitjans noviolents requereix un pensament elaborat sobre les possibilitats de futur, d'un futur inèdit però possible. Els instituts d'estudis per la pau tenen el paper d'elaborar aquest pensament que farà possible una nova cultura de pau.

Cap a una cultura de pau

El Manifest de Sevilla, promogut per la Unesco el 1991 quan es van reunir un bon grup d'experts en aquella ciutat, comença afirmant que la guerra i la violència no són inherents a la naturalesa humana. Pot semblar una obvietat però cal recordar-ho davant de tant escepticisme envers la capacitat de la raça humana per "humanitzar-se".

De fet, ningú no vol la guerra, però n'hi continua havent. Ningú no vol la guerra però aquesta s'admet generalment com a darrer recurs per "solucionar" un conflicte. Ningú no vol la guerra però la financem amb impostos, i mantenim exèrcits per a la 'seguretat nacional'. Les Nacions Unides declaren el 2000 com a "Any internacional de la cultura de la pau", però la pau no s'imposa, ans al contrari: es combat el terrorisme amb una lluita armada sense fronteres.

Essent clars, el primer obstacle per assolir una cultura de pau és vèncer la increença de l'opinió pública de que això és possible. La gran qüestió que es planteja és si els esforços de cada persona, de cada grup, són insignificants o són importants per propiciar un canvi social. Nosaltres estem convençuts que són importants, però el conjunt de l'opinió pública encara no n'està.

Hi ha esforços i moviments ciutadans que han reeixit, però sovint, quan hi ha una rebel·lió pacífica ciutadana, funciona el 'control social' dels governs amb sistemes de videovigilància, notícies magnificades de desordres als mitjans de comunicació, generació de situacions d'inseguretat, etc que paralitzen la gent i contraresten la mobilització.

Les raons, com apunta Alfons Banda, són específicament psicològiques: la voluntat de sentir-nos protegits i el pensament d'inèrcia social, que ens empeny a pensar que una cosa sempre ha estat així i no es pot canviar.

Tot i això hi ha també una opinió pública informada crítica, activa i democràtica, que treballa per a la implantació d'una cultura de pau. Com hem dit abans, l'encreuament de la causa pacifista amb el moviment feminista, ecologista i per a la justícia global fa que les propostes siguin cada cop més concretes, i la lluita per la dignitat humana estigui guanyant cada dia més força.

Perquè les coses canviïn –i la cultura de pau és un gran canvi- cal que moltes persones pensin que aquestes coses han de canviar i desitgin el canvi, implicant-se activament en aquest propòsit. La cultura de pau és un procés que està ja en camí.

El paper de les ONG: denúncia, testimoni i proposta

Les ONG i els moviments socials constitueixen ja un “cinquè poder”, com a expressió col·lectiva i organitzada de la ciutadania global. Es tracta d'una força emergent, que està orientada a contrarestar els tres poders tradicionals i el quart poder dels mitjans de comunicació.

Les ONG per la pau exerceixen una funció de denúncia i de proposta alhora, en alguns àmbits concrets:

- a) En la prevenció de la violència armada. Com a exemple podem citar la campanya contra les mines antipersonal.
- b) Com actors d'oposició al cicle armamentístic. Com a exemple, la campanya “Armes sota control” promoguda per la xarxa IANSA, que ha aconseguit al setembre de 2006 un compromís de Nacions Unides d'estudiar un tractat per controlar el comerç d'armes, que ha recollit en vuit mesos propostes d'uns 80 governs, cosa que farà possible la redacció d'un esborrany de Tractat durant l'any 2008.
- c) En la denúncia i oposició de les armes nuclears.

És important que recordem, periòdicament, que sense la denúncia de les ONG alguns temes de conflictes serien ‘escamotejats’ i amagats a l'opinió pública. El sagnant conflicte de Darfur al sud del Sudan, sense anar més lluny, n'és un botó de mostra. Perquè la diplomàcia sola no serveix sempre per reesoldre els conflictes, i perquè el treball continuat de les ONG combat el sentiment de “no hi ha res a fer” que s'instal·la en la gent. El contacte i el treball en xarxa amb altres organitzacions que són a les zones de conflicte confegeixen, a més, una dimensió global al treball particular de cada ONG.

Però, per damunt de tot, la cultura actual “tolerant amb la guerra” ha d'anar deixant pas a una nova cultura que requereix una tasca de conscienciació per a l'acció. El treball de sensibilització, de responsabilitat en el canvi d'actituds i mentalitats i les accions concretes en favor de la pau constitueixen el compromís principal de les ONG amb un futur diferent més humà.

Les ONG, que formen part del moviment per a la justícia global, són catalitzadores d'un corrent ciutadà que pensa i treballa per a una nova cultura. Sense aquest treball organitzat i coordinat no sembla possible el canvi.

Bibliografia

- BANDA, Alfons, *La cultura de pau*, Intermón Oxfam edicions, Barcelona, 2002.
- DE SEBASTIAN, Luis, *Mundo rico, mundo pobre*, Círculo de lectores, Barcelona, 1993.
- FISAS, Vicenç, *La paz es posible*, Plaza Janés, Barcelona, 2002.
- HEFFERMEHL, Frederik S (ed.), *Construir la paz*, Icaria Editorial, Barcelona, 2003.
- MASLLORENS, Xavier, *El cinquè poder, la solidaritat activa*. Intermón Oxfam edicions, 2004.
- WARE, Helen (coord), *Els conflictes i la pau*, Intermón Oxfam edicions, Barcelona, 2007.

Sant Cugat del Vallès, 14 de juliol de 2007